

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ІНВЕСТУВАННЯ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА

*Ф. Міколяш, к. е. н., В. Бондарчук, к. е. н., М. Я. Коник
Львівський національний аграрний університет*

Ключові слова: інвестиційна стратегія, капіталовкладення, інноваційний розвиток, інвестиційні ресурси, технологічні карти, джерела фінансування, прибуток, амортизація.

Key words: investing strategy, capital investment, innovating development, investment resources, technological maps, sources of financing, income, amortization.

Innovational development of agrarian production is possible only on the basis of well-designed investing strategy which can reequip the production with fresh approaches. One may define the ventures' need in investing resources coming from the data of the long period of implementing the chosen way of strategy and the actual state of their material and technical basis. To reach the stable arriving. Aiming at this, the considering technique of calculation of annual needs in investments is suggested with defining possible sources of their involving.

Постановка проблеми. В АПК України практично призупинився спад сільськогосподарського виробництва. Для стабілізації цього процесу і запобігання депресивному стану в цій сфері необхідно активізувати інвестиційну діяльність на всіх рівнях управління галуззю, у кожному продуктовому підкомплексі, кожному господарстві, зі кожного напрямку формування й функціонування дієвого капіталу: основного й оборотного капіталів, капіталу землі, капіталу людини, фінансового капіталу. Треба розробити методичні підходи щодо визначення потреби в інвестиціях на розвиток аграрного виробництва, які б ураховували стратегічну мету інвестування, специфіку та інвестиційні можливості галузі. При цьому слід виходити з наявного природно-економічного потенціалу господарств, перспектив їх розвитку та формування раціональних організаційно-економічних зв'язків і взаємовідносин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню проблеми інвестування АПК присвятили свої дослідження вчені-економісти П. Коротич [3], М. Коденська [4], М. Денисенко, І. Шевчук, Я. Ганич, Л. Павленко [2], Ю. Герасименко [7]. У публікаціях значну увагу приділено вивченню інвестиційної привабливості АПК, державному управлінню інвестиційними процесами, формуванню умов інвестування, аналізуються проблеми спаду обсягів інвестиційних потоків тощо. Проте, незважаючи на значну кількість наукових праць із цієї проблеми й певні досягнення в її вирішенні, ще залишається частина питань, які вимагають подальшого вивчення, узагальнення й удосконалення. На думку більшості авторів, незначні обсяги та низькі темпи зростання інвестицій в аграрному секторі економіки, недостатній рівень їх віддачі та зменшення джерел надходження формують у сукупності досить широке поле для подальших наукових досліджень цієї проблеми.

Постановка завдання. До найменш розроблених питань інвестування АПК, які вимагають подальшого вивчення та вдосконалення, належить обґрунтування потреби в інвестиціях, оцінка інвестиційних можливостей сільськогосподарських підприємств та їх готовності до освоєння нових інвестицій, знаходження нових джерел фінансування інвестицій та оптимізації їх структури. В основу їх дослідження та вирішення повинні бути покладені відповідні науково-методичні підходи, обґрунтування і розробка яких і є основним завданням цього дослідження.

Виклад основного матеріалу. Зважаючи на звуження внутрішнього аграрно-продовольчого ринку і зменшення його ємності, сповільнені темпи розвитку й удосконалення ринкової інфраструктури, недостатній рівень конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції на зовнішньому ринку, недостатній рівень платоспроможного попиту населення та підприємств переробної промисловості тощо, є потреба не тільки оперативно реагувати на ці зміни, а й опрацювати модель розвитку галузі з урахуванням досягнень науково-технічного прогресу й отриманого досвіду ведення галузі як в історичному аспекті, так і в умовах реформування відносин власності й організації сучасної системи господарювання. Це вимагає розробки інвестиційної стратегії як для галузі загалом так і для кожного підприємства.

Формування стратегії базується на прогнозуванні умов здійснення інвестиційної діяльності і кон'юнктури інвестиційного ринку як загалом, так і в розрізі окремих його елементів. При цьому здійснюють пошук і оцінка різних альтернативних варіантів інвестиційних рішень і вибір з-поміж них найефективніших, таких, що відповідають завданням розвитку галузі. Тривалість періоду формування й реалізації інвестиційної стратегії залежить від обраного її варіанта й тривалості періоду загальної економічної стратегії розвитку.

Розробка інвестиційної стратегії розвитку сільськогосподарського виробництва передбачає визначення стратегічних цілей і завдань інвестиційної діяльності. Як справедливо відзначає М. Коденська, основним завданням інвестування галузі на сучасному етапі є забезпечення достатнього обсягу початкових реальних інвестицій у формі капіталовкладень на придбання основних засобів виробництва для заміни або оновлення системи машин і обладнання з урахуванням наявної їх кількості, технічного стану та забезпечення технологічної потреби й завершення формування основного й оборотного капіталів з метою організації ефективного виробничого процесу [4, с. 11].

Зважаючи на динамічність науково-технічного прогресу, кожна машина (обладнання) має свій життєвий цикл, в процесі якого вона використовується, зношується або морально застаріває. Замінюють її нові зразки машин із новими техніко-технологічними характеристиками, продуктивністю, вартістю, й отже, виникає потреба в уточненні стратегії інвестування галузі, або розробці її нового варіанта, що потребуватиме здійснення інвестування в обсягах, необхідних для забезпечення технічного переоснащення виробництва та підготовки відповідної категорії працівників для ефективного, продуктивного й технологічно правильного використання нової техніки.

Основними напрямками інвестиційної стратегії розвитку сільськогосподарського виробництва, з позицій максимальної ефективності, мають бути:

- удосконалення відтворювальної структури капіталовкладень щодо зростання рівня техніко-технологічного переоснащення галузі й утвердження інноваційної моделі її розвитку;
- пріоритетне інвестування капіталовкладень у технологічні комплекси (системи машин і обладнання), що сприяють зниженню енерго- та ресурсомісткості виконання технологічних операцій і процесів та забезпечують необхідну якість їх виконання, зменшують навантаження на ґрунти, не руйнуючи їхньої структури;
- збалансованість інвестиційного процесу в галузі за напрямками, формами та джерелами інвестування.

Аграрне виробництво в Україні має невичерпні резерви розвитку. Але для відтворення галузі на рівні бодай 1989–1990 років (період найвищого рівня ефективного її розвитку) і забезпечення зростання кон'юнктурності продукції в ринкових умовах потрібні високі енерго- й ресурсощадні технології з відповідною високопродуктивною системою машин і механізмів, впровадження найефективніших сівозмін відповідно до природно-кліматичних умов, в яких сільськогосподарські культури матимуть оптимальні умови для розвитку рослин і забезпечуватимуть максимум приросту врожаю.

Оскільки в сільськогосподарських підприємствах України впродовж тривалого часу (понад 10 років) практично не було відсутні фінансових ресурсів, необхідні кардинальні зміни у ставленні владних структур до розвитку галузі щодо створення сприятливого інвестиційного клімату, залучення інвестиційних ресурсів у перспективні проекти відновлення розвитку сільського господарства.

Основні потоки інвестицій мають бути спрямована на:

- матеріально-технічне й технологічне оснащення галузі для забезпечення її розвитку на інноваційній основі;
- формування сприятливого ринкового середовища;
- відтворення на селі трудових ресурсів високо фахової підготовки, що необхідно для освоєння і впровадження новітніх технологій, забезпечення зростання продуктивності праці, збереження екологічної безпеки.

У виробничій практиці підприємств, зокрема в аграрному секторі, особливо виділяється інвестування у відтворення основних засобів.

Для визначення потреби в інвестиціях на розвиток сільськогосподарського виробництва відповідно до прийнятої стратегії розвитку необхідна така вихідна інформація:

- 1) про наявність основних засобів за видами, їх кількість, продуктивність та вартісну оцінку;

2) визначена на перспективу технологія виробництва продукції, що відображена в технологічній карті, на основі якої розраховується потреба технічних засобів, матеріальних і трудових ресурсів;

3) обґрунтований період відновлення технічного парку тракторів, сільськогосподарських машин і обладнання;

4) ціни (ринкові, гуртові), за якими купують матеріально-технічні й інші ресурси;

5) визначені на перспективу обсяги виробництва окремих видів продукції, врожайність культур та продуктивність тварин, для визначення площ посівів та поголів'я худоби (тис. га).

Для визначення наявності основних засобів на підприємстві можна використати інформацію щодо залишкової їх вартості, рівень зношення та суму амортизаційних відрахувань.

Інвестування розвитку сільськогосподарського виробництва має бути спрямоване на впровадження новітніх енергоощадних технологій з урахуванням їх екологічного впливу на навколишнє середовище, тобто має забезпечуватися розширене відтворення основного капіталу.

Інноваційний розвиток за своєю суттю не допускає витрат ресурсів на відтворення застарілих технологій; інноваційний розвиток — це орієнтація на нові високі технології, інтенсивний тип економічного розвитку, що передбачає зростання продуктивності землі й тварин, матеріально-технічних ресурсів, праці, капіталу в кожній галузі економіки.

У наших розрахунках інвестиції передбачено спрямовувати на накопичення виробничого потенціалу, що передбачає заміну основних засобів на нові, сучасні, ефективніші (продуктивніші, енергоощадливіші).

Розрахунки потреби інвестицій у сільськогосподарське виробництво базуються на типових технологічних картах виробництва окремих видів продукції за ресурсо- й енергоощадними технологіями. Відтворимо це на прикладі одного з видів продукції – цукрових буряках.

Дотримання технології виробництва цукрових буряків на основі сучасної системи машин і механізмів за технологічною картою передбачає виконання 38 технологічних операцій за чотирма технологічними циклами.

Для виконання цих операцій необхідно понад 30 назв сільськогосподарських машин і механізмів, 5 марок тракторів, бурякозбиральні комбайни, великовагові автомобілі.

На основі технологічної карти для кожної марки трактора й сільськогосподарської машини, що задіяні для виконання технологічних операцій, визначаємо кількість нормозмін у розрахунку на одиницю посівної площі кожної культури та на одну голову кожної статевовікової групи тварин. Виходячи з періоду використання тієї чи іншої марки машини у виробництві з урахуванням його сезонного характеру, визначаємо потребу сільськогосподарських машин і тракторів спочатку для окремих видів виробництв, а потім для господарства (галузі) загалом. Вартість придбання техніки розраховуємо за ринковою ціною, що діє на ринку технічних ресурсів на час здійснення розрахунків.

З метою забезпечення сталого економічного зростання виробництва за умови цілеспрямованого розвитку господарства доцільне поступове впровадження необхідних інвестицій на визначений період реалізації обраної інвестиційної стратегії. У 2008 р. вартість основних засобів підприємства становила 3176,8 тис. грн. Відповідно до обраної інвестиційної стратегії, за 7 років (до 2015 р.) їх вартість має зрости до 6878,5 тис. грн. Для визначення середньорічних обсягів приросту основних засобів використаємо "Таблицы исчисления среднегодовых темпов роста, прироста и снижения" А.М. Айрапетова [1].

По-перше, розрахуємо потребу абсолютного приросту вартості основного капіталу на підприємстві. Це різниця між вартістю основного капіталу, що забезпечує розширене відтворення виробництва, і його наявністю (6878,6 — 3176,8). Вона дорівнює 3701,8 млн грн і є базовою величиною для визначення середньої арифметичної щорічного приросту основних засобів, що становить $(3701,8 : 7) 528,8$ тис. грн.

У наших розрахунках важливо визначити річні темпи зростання. За 7 років вони становлять $6878,6 : 3176,8 = 2,1652$, або 216,52%.

Завдяки даним таблиці отримуємо показники середніх річних темпів приросту за визначений період. Для цього в таблиці на ст. 85 у колонці "Темпи росту за 7 років" шукаємо число, наближене до 216,52. Такому темпу зростання за 7 років відповідає середньорічний темп зростання 111,67%, або середньорічний темп приросту – 11,67%. На основі показника вартості основних засобів на кінець року (базового) і відповідних даних вказаної таблиці визначаємо щорічні обсяги приросту основних засобів та їх середньорічну вартість за роками. Відомо, що наявні основні засоби мають характерну

особливість – зношуватись. Щорічне амортизаційне зношення приймемо на рівні 8%. Сума потреби обсягів інвестицій на розширене відтворення основного капіталу складається з обсягів необхідного приросту основних засобів і суми коштів на просте їх відтворення. У нашому розрахунку ця сума становить 6387,8 тис. грн. З урахуванням індексу інфляції (у нас – на рівні 10 відсотків щороку), потреба інвестицій становить 6094,5 тис. грн (табл. 1).

Для визначення потреби інвестицій на формування оборотного капіталу, що має забезпечити поточні потреби в матеріально-технічних ресурсах для здійснення сільськогосподарського виробництва, також необхідно використовувати технологічні карти, котрі містять нормативи затрат праці і матеріально-технічних ресурсів стосовно кожної технологічної операції, і сумарно за кожним елементом витрат на визначений рівень урожайності культур і продуктивності тварин.

Однією з умов активізації інвестиційного процесу є формування джерел інвестування та створення інвестиційного потенціалу сільськогосподарських підприємств. Джерела фінансування інвестицій залежно від кон'юнктури інвестиційного ринку, можуть бути як внутрішніми (власні кошти суб'єктів господарювання), так і зовнішніми — вітчизняні та іноземні (табл. 2).

Таблиця 1

Розрахунок потреби в інвестиціях для розширеного відтворення виробництва в сільськогосподарському підприємстві

Рік	Вартість основних засобів (ОЗ) на кінець року, тис. грн	Обсяг приросту основних засобів, тис. грн	Середня річна вартість основних засобів, тис. грн	Амортизаційні відрахування (у % до середньорічної вартості ОЗ, 8%)	Потреба в інвестиціях для забезпечення розширеного відтворення основного капіталу, тис. грн	Теж з урахуванням індексу інфляції, який умовно прийнято на рівні 10%, тис. грн
2008 (базовий)	3176,8	X	X	X	X	X
2009	3547,5	370,7	3362,2	269,0	639,7	703,7
2010	3961,4	413,9	3754,4	300,4	714,3	785,7
2011	4423,6	462,2	4192,5	335,4	797,6	877,4
2012	4939,8	516,2	4681,7	374,5	890,7	979,8
2013	5516,2	576,4	5228,0	418,2	994,6	1094,1
2014	6159,9	643,7	5838,1	467,0	1110,7	1221,8
2015	6878,6	718,7	6519,2	521,5	1240,2	1364,2
За 7 років		3701,8		2686,0	6387,8	7026,7

На сьогодні стан ринкового середовища, в якому функціонують сільськогосподарські підприємства, не сприяє активізації їх інвестиційної діяльності. Передусім для цього необхідно врегулювати відносини власності на землю й майно.

По-друге, в більшості сільськогосподарських підприємств немає власних коштів, що обмежує в них навіть просте відтворення капіталу. Зокрема, по Львівщині у 2007 р. 115 сільськогосподарських підприємств із 189, або 60,9%, були збитковими [6]. Порівняно з 2006 р., їх кількість зросла на 13, а питома вага — майже удвічі, через загальне скорочення кількості сільськогосподарських підприємств у області, на 133 одиниць. Отже, є потреба змінити аграрну політику в напрямі протекціоністського характеру щодо сільського господарства. Це може виявлятися через: 1) надання пільг для розвитку інтенсивних галузей, у яких створюється основна маса доданої вартості; 2) надання кредитів на пільгових умовах для розвитку сільськогосподарського виробництва і збуту продукції, модернізації галузі й її інтенсифікації (впровадження новітніх ресурсощадних технологій, зростання концентрації виробництва, використання високопродуктивних сортів рослин і порід тварин тощо); 3) регулювання цін (установлення закупівельних цін на сільськогосподарську продукцію на мінімальному рівні, що забезпечуватимуть прибутковість галузі).

Це сприятиме активізації її інвестування залученням внутрішнього джерела інвестицій; 4) обмеження імпорту продовольства, що через збільшення ємності внутрішнього ринку стимулюватиме розвиток вітчизняного аграрного виробництва й активізуватиме його інвестування.

Основна домінанта розвитку сільськогосподарського виробництва України має орієнтуватися передусім на мобілізацію внутрішніх інвестицій, залучення яких залежить від створеного сприятливого економічного середовища, конкурентоспроможності продукції, інвестиційної привабливості галузі. Фінансування інвестицій з прибутків сільськогосподарських товаровиробників буде можливим за умови зростання їх прибутковості і збільшення кількості прибутків.

Важливим джерелом інвестування сільськогосподарського виробництва є амортизаційний фонд, пільги при оподаткуванні доходів, що спрямовуються на інвестиційні цілі, дострокові кредити на інвестиційні цілі, товарні кредити у формі лізингу машин і обладнання, позабюджетні фонди, спеціальні інвестиційні фонди, іноземні інвестиції та кошти державного бюджету. Стратегічне значення для розвитку сільськогосподарського виробництва мають кошти, що надходять від здійснення системної інвестиційно-орієнтованої приватизації державного майна АПК і спрямовуються для забезпечення реструктуризації галузі.

У сільськогосподарському виробництві доцільно використовувати різні форми мобілізації інвестицій. Зокрема, до інвестування слід залучати фінансово-інвестиційні компанії, які створені на базі переробних підприємств і які спроможні концентрувати приватні, державні й колективні кошти, а також іноземні інвестиції для реструктуризації галузей у сільськогосподарських підприємствах незалежно від форм власності. Стратегічним інвестором, організатором постачання коштів і надання послуг можуть бути великі торговельно-фінансово-промислові структури, що є споживачами продукції АПК.

Одним із джерел формування інвестиційних ресурсів для розвитку сільськогосподарського виробництва є вторинна емісія акцій переробних підприємств, що належать сільськогосподарським товаровиробникам, і кошти від продажу збанкрутілих переробних підприємств вітчизняним та іноземним інвесторам.

Залучення до інвестування того чи іншого ресурсу потребує дуже ґрунтовного порівняльного аналізу. Загалом, критерієм визначення ціни капіталу, що може бути залученим до інвестування, є відсоткова ставка, яку пропонує кредитний ринок. Висока ціна кредитних ресурсів відносно прибутковості сільськогосподарського виробництва стримує їх залучення в цю галузь.

За умови визначення державою розвитку сільськогосподарського виробництва як стратегічно важливої галузі для економіки країни, одним із джерел інвестування можуть стати державні інвестиції. Враховуючи обмеженість їх обсягів, державні інвестиції доцільно спрямовувати для реалізації цільових інвестиційних програм у галузі. Державні субсидії можуть здійснюватись у таких формах: прямі позички та позики, гарантовані позички, гранти на певні проекти, пайова участь, прямі дотації, страхування.

Таблиця 2

Джерела фінансування інвестицій [5, с. 348]

Джерела фінансування		Переваги й вади		
Класифікація	Структурні складові			
ВНУТРІШНІ	Чистий прибуток	Переваги	Оперативність використання	
	Амортизаційні відрахування		Податкові пільги	
	Сальдо позареалізаційних доходів		Високий ступінь моніторингу	
	Виторг від списання активів	Вади	Замороження коштів	
	Імобілізація залишкових поточних активів		Відсутність зовнішнього контролю	
	Акціонерний капітал		Додаткові витрати на консалтинг та аудит	
ЗОВ	ВІП	Довгостроковий банківський	Переваги	Ефект фінансового левериджу

ІНШІ	ЧИЗНЯНІ	кредит		
		Державні субсидії		Скорочення термінів реалізації проектів
		Додаткова емісія цінних паперів		Наявність зовнішнього контролю
				Можливість реструктуризації боргу
				Розподіл інвестиційних ризиків
		Прямі інвестиції	Вади	Боргова залежність від кредиторів
	Інвестиційний лізинг	Можливість втрати частини власності		
	Цільове державне кредитування	Послаблення менеджменту		
			Часткове обмеження самостійності	
	ІНОЗЕМНІ	Прямі іноземні інвестиції	Переваги	Вищий захист від інфляції
		Портфельні іноземні інвестиції		Наявність зовнішнього контролю
				Залучення нових технологій
		Технічна допомога (гранти)		Захист з боку держави
			Надійне страхування	
Кредити іноземних банків	Вади	Тривалий період залучення		
		Необхідність гарантування		
Позички міжнародних фінансових інституцій		Висока вартість		
		Значні витрати на техніко-економічне обґрунтування		

Основними є три напрями джерел фінансування, що класифікуються як власні, залучені, позикові. Але їх можна розширити, додавши до них бюджетні інвестиції, безкоштовні та благодійні внески. Значущість кожного з них відрізняється доступністю, платністю, ефективністю, поверненістю.

На етапі трансформаційних економічних процесів має переважати фінансування інвестиційних процесів за рахунок власних джерел і за допомогою залучених інвестиційних коштів, що сприяє стабілізації розвитку та дає змогу формувати реального власника.

Одним із джерел формування інвестиційних ресурсів може бути трансформація заощаджень в інвестиції, що можливо на основі отримання таких заощаджень і вдосконаленого механізму їх капіталізації. Проте заробітна платня в селі настільки мізерна, що не може бути вагомим джерелом інвестиційних ресурсів.

Висновки. Для забезпечення прискореного розвитку сільсько-подарського виробництва та зростання його конкурентоспроможності необхідна виважена, науково обґрунтована інвестиційна стратегія, важливою складовою якої є оновлення системи машин і обладнання. Розрахунок потреби інвестицій в інноваційний розвиток галузі має базуватися на типових технологічних картах виробництва окремих видів продукції за ресурсо- й енергоощадними технологіями.

Із метою забезпечення сталого економічного зростання виробництва, доцільна поступова реалізація необхідних інвестицій на окреслений період реалізації обраної інвестиційної стратегії. Для цього визначають щорічні обсяги приросту основних засобів та їх середньорічну вартість за роками.

Важливою умовою активізації інвестиційного процесу є формування джерел інвестування та створення інвестиційного потенціалу сільсько-господарських підприємств. У сучасних умовах розвитку сільськогосподарського виробництва, важливе фінансування інвестиційних процесів за рахунок власних джерел та за допомогою залучених інвестиційних коштів, що можливе за умови зростання прибутковості й інвестиційної привабливості галузі.

Бібліографічний список

1. Айрапетов А. М. Таблицы исчисления среднегодовых темпов роста, прироста и снижения /А. М. Айрапетов. – М. : Статистика, 1979. – 222 с.
2. Формування інвестиційної стратегії економіки України /М. П. Денисенко, І. П. Шевчук, Я. В. Ганич, Л. Н. Павленко // Економіка та держава. – 2005. – № 3. – С. 42 — 46.
3. Коротич П. Інвестиційні перспективи українського АПК / П. Коротич // Пропозиція. – 2006. – № 5. – С. 6 – 9.

4. Коденська М. Ю. Методичні підходи щодо інвестування розвитку цукробурякового виробництва / М. Ю. Коденська – К. : ННЦІАЕ, 2005. – 46 с.
5. Пересада А. А. Управління інвестиційним процесом / А. А. Пересада. – К. : Лібра, 2002. – 462с.
6. Сільське господарство Львівщини у 2007 році : стат. збірник. – Львів, 2008. – 175с.
7. Герасименко В. Управління регіональними інвестиційними процесами в АПК [Текст]: автореферат / Ю. В. Герасименко. – К. : НАУ, 2007. – 22 с.